

Romiešu tiesību jēdziena “labi tikumi” (*boni mores*) izpratne Latvijas Darba likuma 101. panta pirmās daļas 3. punkta piemērošanas problemātikas kontekstā

Allars Apsītis, Dace Tarasova

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

Ievads. Pētījums tapis kā atsevišķs elements no autoru realizētās romiešu tiesību pirmavotu izpētes jautājumā par romiešu juridisko principu ietekmi uz moderno tiesisko institūtu attīstību, īpaši tiem, kas ietverti Latvijas Republikas tiesībās. Saskaņā ar autoru rīcībā esošo informāciju Latvijas pētnieki minēto tematiku šādā griezumā ir maz skatījuši, tādējādi šis pētījums varētu sniegt ieguldījumu nacionālo tiesību zinātnes attīstībā.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Izpētīt un izanalizēt romiešu tiesību pirmavotos atrodamo informāciju attiecībā uz Latvijas Darba likuma 101. panta pirmās daļas 3. punktā ietvertā jēdziena “labi tikumi” sākotnējo jēgu un būtību. Pētījumā veikta romiešu tiesību pirmavotu (*Codex Iustinianus, Digesta, Iustiniani Institutiones*) izpēte un analīze, izmantojot induktīvo, deduktīvo un salīdzinošo metodi.

Rezultāti. Darba likuma 101. panta pirmās daļas 3. punktā par vienu no darba devēja uzteikuma pamatiem noteikts gadījums, kad darbinieks, veicot darbu, rīkojies pretēji labiem tikumiem, un šāda rīcība nav savienojama ar darba tiesisko attiecību turpināšanu. Jēdziena “labi tikumi” definīcija normatīvajos aktos nav noteikta, un tas atzīts par ģenerālklausulu, kuras aizpildīšana ar saturu atstāta tiesību piemērotāju ziņā. Būtu lietderīgi norādīt uz jēdziena un tā būtības izcelsmi romiešu tiesībās, kur ar apzīmējumu *boni mores* (lat. – “labi tikumi”, arī “labi paradumi, paražas”) saprata sabiedrības, tautas, kopienas (D 47.10.15.6) atzītos un tradicionāli ievērotos ierastos labas, godīgas un tikumīgas (morālas) uzvedības principus. Likumisku svaru jēdziens ieguva brīdī, kad kaut kas tika darīts, pārkāpjot to, kas saskaņā ar ierastajām sajūtām bija labo tikumu pieprasīts (*adversus /contra bonos mores* (lat. – pret / pretēji labiem tikumiem) (D 47.10.15.2). “(..) jo darbības, kuras kaitē mūsu godam un pašcieņai (lat. – *nam quae facta laedunt pietatem existimationem verecundiam nostram.*) un, vispārēji runājot (lat. – *ut generaliter dixerim*), pretēji labiem tikumiem veiktas (lat. – *contra bonos mores fiunt*), [nav] nedz darāmas mums [nedz] iespējamās, [tā] uzskatāms ir (lat. – *nec facere nos posse credendum est*)” (D 28.7.15). Personai uzlikts nosacījums / noteikums neprecēties / šķirt laulību (C 6.25.5., C 6.25.5.1, C 6.25.5.2), sūdzēt tiesā vecākus vai patronus (D 44.4.4.16), uzdevums (mandāts) pastrādāt zādzību vai otram kaitēt (I 3.26.7) un līdzīgi, tika uzskatīti par *condicio turpis (illicita)* (lat.) – nosacījumu, kura izpildīšana nozīmētu veikt darbību, pārkāpjot likuma vai morāles jeb tikumības normas. Šādi nosacījumi padarīja kontraktu vai paktu par spēkā neesošu (C 2.3.30.3, C 2.3.6, D 16.3.1.7, D 24.3.14.1, D 45.1.35.1, D 45.1.61), pievienoti testamentam, tie sākotnēji bija no pretora puses anulējami (D 28.7.9), vēlāk tika uzskatīti par *condiciones impossibiles* (lat.) – nosacījumiem, kuri saskaņā ar lietu dabisko kārtību nevar tikt izpildīti un pret tiem izturējās tā, it kā tie vispār nebūtu uzrakstīti (lat. – *pro non scriptis*) (D 28.7.14).

Secinājumi. Mūsdienu tiesībās, tostarp Latvijas Darba likuma 101. panta pirmās daļas 3. punktā atrodamā jēdziena “labi tikumi” pirmsākumi meklējami romiešu tiesību normās, kur ar apzīmējumu *boni mores* (lat.) saprata sabiedrības atzītos un tradicionāli ievērotos ierastos labas, godīgas un tikumīgas uzvedības principus. Līguma nosacījumi, kas paredzēja kaut kā darīšanu, pārkāpjot to, kas saskaņā ar ierastajām sajūtām bija labo tikumu pieprasīts, padarīja to par spēkā neesošu. Pievienoti testamentam, šādi nosacījumi sākotnēji bija pretora anulējami, vēlāk tika uzskatīti par izpildīšanai neiespējamiem un pret tiem izturējās kā pret vispār neuzrakstītiem.